

PAUza

Akademicka

Rok IX

Tygodnik Polskiej Akademii Umiejętności

Nr 360 Kraków, 24 listopada 2016

pauza.krakow.pl

pau.krakow.pl

„Artes liberales” – czyli o reformie studiów humanistycznych praktycznej i skutecznej

Z profesorem **JERZYM AXEREM**
rozmawiał profesor **ANDRZEJ BOROWSKI**

Paradygmat siedmiu „sztuk wyzwolonych” (artes liberales) od czasów starożytnych porządkował rozmaite „umiejętności” (gramatyka, retoryka, logika, arytmetyka, geometria, astronomia i muzyka). Był m.in. podstawą organizacji dydaktyki na uniwersytetach średniowiecznych, ale urzekał także Leibniza. Nowoczesne wzorce pojmowania nauki oraz relacji pomiędzy dziedzinami i dyscyplinami pozornie ten model zdezaktualizowały, paradoksalnie jednak nie pozbawiły go uroku i zdolności inspirowania działań twórczych. Przykładem na to, w Polsce zupełnie wyjątkowym, są dzieje obecnego Wydziału „Artes Liberales” na Uniwersytecie Warszawskim, nb. w tych dniach „jubilat” celebrującego swoje dwustulecie. Oto jak sobie wyobrażam „wirtualny” dialog, skonstruowany na podstawie zamieszczonych gdzie indziej wypowiedzi twórcy tego Wydziału, wcześniej zaś autora poprzedzających jego powstanie faz „ontogenetycznych”, czyli profesora Jerzego Axera.

Prof. Andrzej Borowski: Zaczniemy od kilku zdań na temat fazy preembrionalnej, czyli od „koncepcji”. Jak do niej doszło?

Prof. Jerzy Axer: „Jeszcze w roku 1981 z pierwszym wybranym w wolnych wyborach rektorem Uniwersytetu Warszawskiego, prof. Henrykiem Samsonowiczem ustaliłem, że wkrótce złożę projekt powołania centrum badawczego, w którym połączę zainteresowania antykiem i jego recepcją z zainteresowaniem Polską i jej historią.” W latach 1981–1987, kiedy byłem prodziekanem, a potem dziekanem Wydziału Polonistyki UW, doszedłem do wniosku, że jedyną drogą do wprowadzenia głębokich zmian na Uniwersytecie jest stworzenie od podstaw nowej struktury, nastawionej na przełamywanie barier między dyscyplinami i wydziałami. Realizacja tej idei była możliwa dopiero po roku 1990.”

Andrzej Borowski: Zatem Atena już wyfrunęła z głowy Zeusa, ale co było dalej?

Jerzy Axer: Jednostka, która obecnie jest Wydziałem, powstawała etapami: najpierw zorganizowałem interdyscyplinarne Ośrodek Badań nad Tradycją Antyczną w Polsce i Europie Środkowoschodniej (skrót: OBTA), utworzony decyzją Senatu w roku 1991. Na początku była to jednostka wyłącznie badawcza. „Było to pierwsze na świecie (obok powołanego w tym samym roku na Uniwersytecie Bostońskim The Institute for the Classical Tradition) interdyscyplinarne centrum badań nad recepcją antyku (dzisiaj w tym kierunku ewoluuje wiele filologii klasycznych w Europie)”.

Andrzej Borowski: Ale problemem była, i zawsze jest, dydaktyka uniwersytecka. Zatem...

Jerzy Axer: Po uruchomieniu w roku 2003 dwóch kierunków studiów, a mianowicie filologii nowogreckiej oraz kulturoznawstwa-cywilizacji śródziemnomorskiej, w roku 2005 OBTA otrzymała status podstawowej jednostki naukowo-dydaktycznej UW. Zainteresowanie ze strony studentów jej programem nauczania stale rośnie.

fot. Anna Axerowa

Andrzej Borowski: Jak przystało na opowieść o Atenie, środowiskiem wyjściowym była filologia klasyczna, zaś ideą przewodnią było dystansowanie się od jej formuły tradycyjnej. Co było później?

Jerzy Axer: W roku 2008 jednostka przekształcona została w Instytut Badań Interdyscyplinarnych „Artes Liberales” (skrót: IBI AL; OBTA stała się jednostką wewnętrzną IBI AL). Instytut otrzymał uprawnienia do doktoryzowania w zakresie literaturoznawstwa i kulturoznawstwa w tym samym roku. W roku 2012 IBI AL został decyzją senatu przekształcony w Wydział „Artes Liberales” (Wydział AL), który uzyskał uprawnienia habilitacyjne w zakresie literaturoznawstwa i kulturoznawstwa. Od roku 1991 do roku 2016 kierowałem kolejnymi „wcieleniami” tej struktury jako dyrektor, a potem jako dziekan. Obecnie dziekanem został również filolog klasyczny, pracujący w tym środowisku od czasów OBT-y, prof. Robert Sucharski. ▶

► **Andrzej Borowski: To pouczający przykład inspirowanej siły klasycznie rozumianej filologii, która była kiedyś (i jest, jak widać) wiedzą integrującą, nie tyle interdyscyplinarną, co raczej współdyscyplinarną. Jak się ta *virtus* filologii przejawia w obecnej działalności Wydziału?**

Jerzy Axer: *Od roku 2008 działa Kolegium Artes Liberales (CLAS), współtworzone przez Uniwersytet Warszawski oraz polskie i amerykańskie NGO-sy zajmujące się liberal education, czyli kształceniem w duchu sztuk wyzwolonych. Jednostka ta została powiązana z IBI AL, a potem weszła w skład Wydziału AL. Prowadzi ona kierunek „artes liberales” na I i II stopniu, zainicjowany przeze mnie jako kierunek „unikatowy” i „autorski”. Kierunek studiów „artes liberales” realizuje koncepcję studiów międzyobszarowych, dających dyplom interdyscyplinarny licencjata i magistra. Do wyboru jest kilka specjalności, wszystkie jednak łączą wykształcenie humanistyczne, społeczne i przyrodnicze, w różnych proporcjach. Po zakończeniu kadencji dziekańskiej zostałem mianowany przez rektora dyrektorem Kolegium na kadencję 2016–2020.*

Andrzej Borowski: Jak aktywność jednostki w zakresie trzech poziomów studiów odzwierciedla zainteresowanie kierunkiem tak przecież nieprzystającym do urzędowych rubryk i formularzy, zwłaszcza na poziomie studiów doktoranckich?

Jerzy Axer: *Na poziomie studiów doktoranckich działają od roku 2008 Środowiskowe Transdyscyplinarne Studia Doktoranckie. W ostatnich pięciu latach wypracowaliśmy, wedle mojej koncepcji, oryginalny model kształcenia doktorantów, łączącego problematykę humanistyczną, społeczną i przyrodniczą dzięki zrealizowaniu projektu „Międzynarodowe Programy Doktorskie (MPD) The Traditions of Mediterranean Humanism and the Challenges of Our Times: the Frontiers of Humanity” (w ramach grantu z funduszy europejskich uzyskanego w konkursie FNP).*

Andrzej Borowski: Jakie były, i są, relacje pomiędzy formułą „artes liberales” a strukturą MISH i innymi jeszcze „szkołami”?

Jerzy Axer: *Primo. W bezpośrednim związku z środowiskiem Wydziału „Artes Liberales”, powstały również Międzywydziałowe Indywidualne Studia Humanistyczne (MISH UW) – utworzone w roku 1992 (pierwszy nabór w roku akademickim 1993/1994); od 2013 są to Międzyobszarowe Indywidualne Studia Humanistyczne i Społeczne (skrót nadal: MISH UW). Byłem dyrektorem MISH od roku 1992 do roku 2008, a od roku 2008 do 2016 przewodniczącym Rady MISH UW. Kolejnymi dyrektorami byli: dr Agata Zalewska oraz, od roku 2012, prof. Marek Wąsowicz. Ta forma studiów upowszechniła się w Polsce i funkcjonuje obecnie na wielu czołowych uczelniach. Notabene. inicjatorami i kierownikami MISH-ów w Poznaniu (UAM), we Wrocławiu (UWr) i w Lublinie (KUL) byli także filologowie klasycyści. Secundo. Współpracę między MISH-ami ułatwia Akademia »Artes Liberales« (AAL) – „międzyuczelniany MISH”. To rezultat porozumienia uniwersytetów posiadających MISH-y, zawartego w roku 1999, a w roku 2004 rozszerzonego o studia dok-*

toranckie. AAL współtworzą obecnie uczelnie: Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Wrocławski, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Od początku jestem przewodniczącym Rady AAL, zostałem też ponownie wybrany na kadencję 2015–2020. Programem studiów doktoranckich kieruje od początku prof. Barbara Bokus. Akademia działa pod patronatem Konferencji Rektorów Uniwersytetów Polskich. Tertio. W roku 1996 rozpoczęliśmy „Program Międzynarodowa Szkoła Humanistyczna” (MSH). Program wspiera kształcenie kadry akademickiej z krajów Europy Wschodniej, zwłaszcza z Ukrainy, Białorusi i Rosji. Do roku 2016 wydano ponad 4 000 certyfikatów poświadczających udział w tym programie. Kierowałem nim do roku 2008, po czym Szkołę przejął prof. Robert Sucharski.

Andrzej Borowski: Jak te działania były postrzegane za granicą?

Jerzy Axer: *We wczesnym okresie OBTA i MISH dwukrotnie, w roku 1999 i 2001, otrzymały Hannah Arendt Prize, przyznaną przez Institute for Human Science w Wiedniu i Körber Foundation, a przeznaczoną dla najciekawszych innowacyjnych form studiów i badań w regionie Europy Środkowo-Wschodniej. Obecnie Wydział „Artes Liberales” prowadzi intensywną współpracę z czołowymi uczelniami USA i Europy i jest przez nie poszukiwany jako cenny partner w nowatorskich inicjatywach dydaktycznych i badawczych.*

Andrzej Borowski: Na koniec jeszcze jedno: w czym się przejawiał „etos agonistyczny” (słowa Burckhardta) twórcy Wydziału „Artes Liberales”? Jakie przeszkody zostały pokonane?

Jerzy Axer: *Główne przeszkody, na jakie natrafiała moja działalność, były zawsze natury biurokratycznej i wynikały z prawnego przeregulowania polskiego systemu szkolnictwa wyższego. Pomoc otrzymywałem stale od kolejnych rektorów Uniwersytetu Warszawskiego. Decydujące wsparcie stanowiło jednak niezawodne zaangażowanie ze strony wielu kolegów starszego i młodszego pokolenia z UW i innych uczelni w Polsce. Ograniczone wsparcie finansowe otrzymywałem też od różnych instytucji europejskich i amerykańskich zajmujących się edukacją. Szczególne znaczenie ma nadal stała pomoc ze strony Endeavour Foundation z Nowego Jorku – fundacji, która wspiera kształcenie w duchu liberal education, w formule pozwalającej na rozwijanie naszych własnych, oryginalnych eksperymentów edukacyjnych i badawczych. Reasumując: „Uniwersytet Warszawski okazał się miejscem, które umożliwił i wspiera działanie i rozwój środowisk łamiących akademicką rutynę i kierujących się bardziej poczuciem misji niż krótkoterminowym rachunkiem ekonomicznym”.*

Andrzej Borowski: Ważniejszy od wszelkich zasłużonych wyrazów uznania jest jednak fakt zaistnienia i funkcjonalnej żywotności struktury rewitalizującej formułę humanistyki polskiej. Życzymy jej wszystkiego najlepszego.

Z profesorem JERZYM AXEREM
rozmawiał profesor ANDRZEJ BOROWSKI